

Lengyelország felosztásainak történelmi elemzése és hatásuk az ország biztonságfelfogására

Nagy Levente
Burzán Anna

Bevezetés

Lengyelország történelme az egyik legösszetettebb és legdrámaibb Európában. Az ország, amely a XVII. században még jelentős regionális hatalomnak számított, a XVIII. század végére teljesen megszűnt létezni mint szuverén állam. A három felosztás (1772, 1793, 1795) során Lengyelországot Poroszország, Oroszország és a Habsburg Birodalom felosztotta egymás között, megszüntetve a lengyel államiséget több mint egy évszázadra. Ez az időszak nemcsak geopolitikai értelemben volt tragikus a lengyel nemzet számára, hanem mélyen formálta a lengyel társadalmi és kulturális identitást is. A történelmi eseményekből fakadó tapasztalatok és sérelmek a mai napig meghatározzák Lengyelország biztonságpolitikai prioritásait és külpolitikai irányvonalát.

Lengyelország első felosztása (1772)

Az első felosztás az 1770-es évek elején történt meg, amikor Lengyelországot belső politikai gyengeség, gazdasági válság és folyamatos külső nyomás gyötörte. A Rzeczpospolita, azaz a Lengyel-Litván Nemzetközösség az 1569-es lublini unió óta két nemzet közös állama volt, de az idő előrehaladtával a politikai rendszer elavulttá vált. Az úgynevezett liberum veto rendszere, amely minden egyes nemesi képviselőnek vétőjogot adott a szejmben, lehetetlenné tette az érdemi reformokat, és gyakran okozott politikai bénultságot. Az 1760-as évek végére Oroszország, Poroszország és Ausztria kihasználta Lengyelország politikai gyengeségét, hogy saját érdekeit érvényesítse. Az első felosztás során, amelyet 1772-ben hajtottak végre, Lengyelország területeinek mintegy egyharmadát elvesztette. Oroszország megszerezte a mai Fehéroroszország keleti részeit, Poroszország bekebelezte a Balti-tengerhez vezető kereskedelmi útvonalak fontos szakaszait, Ausztria pedig megszerezte Galíciát, amely gazdag nyersanyagforrásokkal és termékeny földekkel rendelkezett. Ez az esemény hatalmas sokkot jelentett a lengyel politikai elit számára, amely nem volt képes hatékonyan fellépni a külső nyomás ellen.

1.sz. ábra: Lengyelország felosztásai; Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Lengyelorsz%C3%A1g_h%C3%A1rom_feloszt%C3%A1sa

A lengyel társadalomban az első felosztás után erősödött a reformigény, és megjelentek azok a politikai és társadalmi mozgalmak, amelyek a nemzeti megújulást tűzték ki célul. A felosztás azonban hosszú távon mélyítette a lengyel politikai megosztottságot, és megmutatta, hogy a nagyhatalmi érdekekkel szemben a belső egység és erőforrások hiánya tragikus következményekkel járhat.

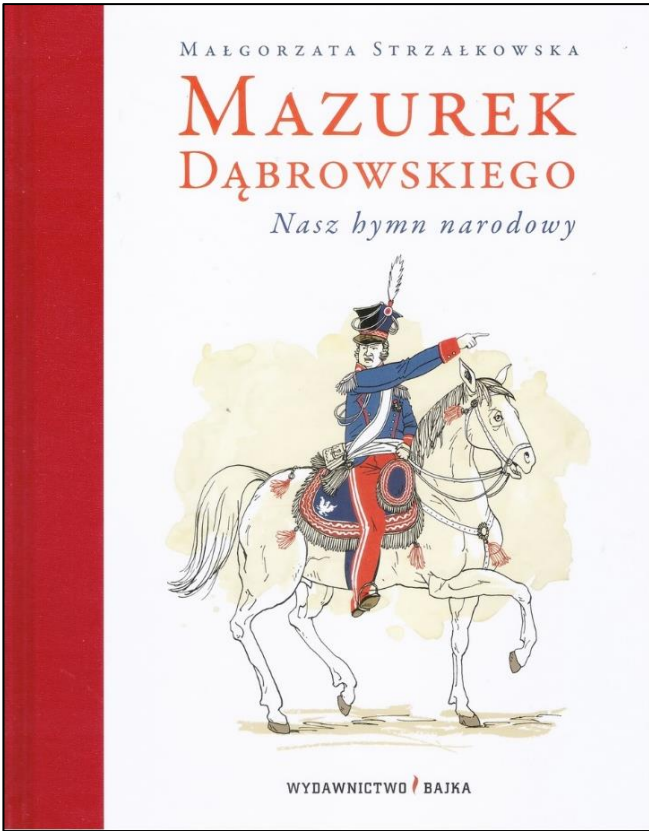
Lengyelország második felosztása (1793)

Az első felosztást követően Lengyelország megpróbálkozott a politikai és társadalmi reformokkal, amelyek célja az állam szuverenitásának helyreállítása és a nemzetközi befolyás csökkentése volt. Az 1791-ben elfogadott Május 3-i Alkotmány Európa első írott alkotmányai közé tartozott, és radikális változtatásokat vezetett be a lengyel politikai rendszerben. Az alkotmány megszüntette a liberum veto intézményét, erősítette a központi kormányzatot, és szélesebb jogokat biztosított a polgárságnak, miközben csökkentette a nemesség privilégiumait. Ezek a reformok azonban nem tetszettek sem a lengyel nemesség konzervatív köreinek, sem a környező nagyhatalmaknak. Oroszország és Poroszország, amelyek saját érdekeiket fenyegetve látták a lengyel állam megerősödésében, katonailag beavatkoztak, és 1793-ban végrehajtották a második felosztást. Ezúttal Lengyelország területének további jelentős részét veszítette el. Poroszország megszerezte Nagy-Lengyelországot és a Mazóvia egy részét, míg Oroszország a mai Ukrajna és Belarusz területeit

kebelezte be. A második felosztás különösen demoralizáló hatással volt a lengyel társadalomra, amely már érezte a nemzeti lét teljes megszűnésének közelségét. A felosztást követően számos értelmiségi és politikai vezető emigrációba kényszerült, mások pedig az országon belül próbálták ellenállást szervezni. A Május 3-i Alkotmány szellemisége azonban tovább élt, és inspirációt jelentett a későbbi függetlenségi mozgalmak számára.

Lengyelország harmadik felosztása (1795)

Az 1794-es Kościuszko-felkelés az utolsó kísérlet volt Lengyelország függetlenségének megőrzésére. Tadeusz Kościuszko, a felkelés vezetője, megpróbálta egyesíteni a nemességet, a polgárságot és a parasztságot a közös cél érdekében. A Racławice melletti csata kezdeti sikerei reményt adtak a lengyel hazafiaknak, de az orosz és porosz túlerő végül leverte a felkelést. Kościuszko fogságba esett, és a felkelés bukása megnyitotta az utat a harmadik felosztás előtt. 1795-ben Oroszország, Poroszország és Ausztria véglegesen megosztotta a Lengyel-Litván Nemzetközösség maradék területein, ezzel megszüntetve Lengyelországot mint államot. Az ország szuverenitásának elvesztése több mint egy évszázadra száműzte Lengyelországot Európa térképéről. Ez az esemény mély traumát jelentett a lengyel nemzet számára, amelynek tagjai azonban továbbra is őrizték identitásukat és kultúrájukat.

2.sz. ábra: Mazurek Dąbrowskiego – a lengyel identitás fontos alakja; Forrás: <https://calapolskaczytadzieciom.pl/ksiazka/mazurek-dabrowskiego-nasz-hymn-narodowy/>

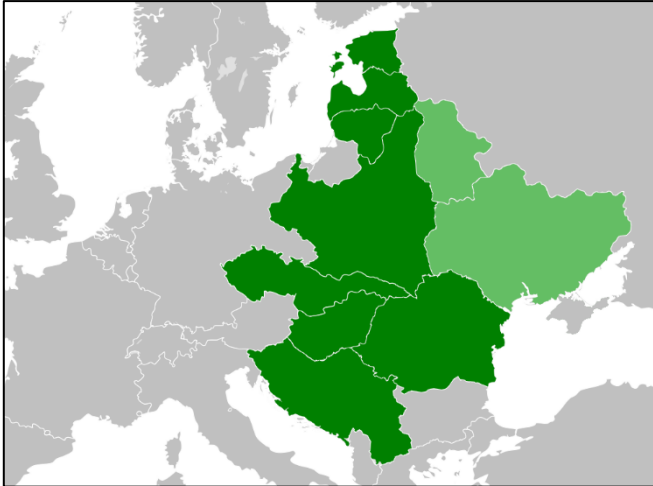
Lengyelország és az első világháború

Az első világháború kitörése új geopolitikai lehetőségeket teremtett Lengyelország számára. Az ország területe akkoriban három birodalom, az Osztrák-Magyar Monarchia, a Német Császárság és az Orosz Birodalom között volt megosztva. A háború során ezek az államok egymás ellen fordultak, megnyitva az utat a lengyel függetlenségi törekvések számára. Józef Piłsudski, aki korábban a Lengyel Szocialista Párt egyik vezetőjeként tevékenykedett, felismerte a háborúban rejlő lehetőségeket. Piłsudski kezdeményezésére létrejöttek a Lengyel Légiók, amelyek az Osztrák-Magyar Monarchia oldalán harcoltak, de céljuk a lengyel függetlenség kivívása volt. Piłsudski stratégiája az volt, hogy a központi hatalmak veresége esetén Lengyelország hadsereggel és politikai infrastruktúrával rendelkezzen, amely biztosíthatja a nemzeti szuverenitás helyreállítását. Az 1917-es orosz forradalom és az Egyesült Államok háborúba lépése jelentős fordulatot hozott a lengyel függetlenségi mozgalmak számára. Az antant hatalmak egyre inkább támogatták Lengyelország újjászülését, különösen az 1918-as wilsóni pontok közül az egyik, amely kimondta, hogy Lengyelország függetlenségét biztosítani kell. Az első világháború végére, 1918. november 11-én Lengyelország hivatalosan visszanyerte függetlenségét, Józef Piłsudski pedig az új állam vezetőjévé vált.

Az Intermarium koncepció

Az újjászülött Lengyelország geopolitikai helyzete rendkívül összetett volt. Az ország határait nemzetközi szerződések és fegyveres konfliktusok sora alakította ki, többek között a szovjet-lengyel háború (1919–1921). Piłsudski egyik legambiciózusabb terve az úgynevezett Intermarium (Międzymorze) koncepció volt, amely egy közép- és kelet-európai államokból álló szövetség létrehozását célozta meg. Az Intermarium célja az volt, hogy megakadályozza Németország és a Szovjetunió közötti együttműködést, és biztosítsa a régió országainak függetlenségét oly

módon, hogy egy új hatalmi pólust hoznak létre. Az Intermarium koncepció magában foglalta volna Lengyelországot, a balti államokat, Romániát, Csehszlovákiát, Magyarországot, sőt, Jugoszláviát is. Bár a terv ambiciózus volt, számos akadállyal szembesült. A régió országai közötti történelmi ellentétek, valamint a nagyhatalmak, különösen Franciaország és az Egyesült Királyság támogatásának hiánya megnehezítette a szövetség létrehozását. Az Intermarium végül soha nem valósult meg, de eszméi alapja a XX. század második felében és a hidegháború idején is hatással volt a régió geopolitikai gondolkodására.

3.sz. ábra: Az Intermarium koncepció; Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Tengerk%C3%B6z>

Lengyelország felosztása a második világháború során

A második világháború Lengyelország történelmének egyik legtragikusabb fejezete volt. Megvalósult az a német – szovjet összeborulás, amit az Intermarium koncepcióval szerettek volna a lengyelek elkerülni. 1939. szeptember 1-jén a náci Németország megtámadta Lengyelországot, amit szeptember 17-én a Szovjetunió inváziója követett. A két agresszor a Molotov–Ribbentrop-paktum titkos záradéka alapján előre megállapodott Lengyelország felosztásáról. A németek a Visztulától nyugatra eső területeket, míg a szovjetek a keleti részeket foglalták el.

A német megszállás alatt Lengyelországot közvetlenül a Harmadik Birodalom irányítása alá helyezték. A lengyel lakosság brutális elnyomást szenvedett, beleértve a zsidó közösségek szisztematikus megsemmisítését a holokauszt során. A szovjet megszállás szintén kegyetlen volt: a szovjetek tömeges deportálásokat hajtottak végre Szibériába, és a lengyel értelmiséget céltzottan likvidálták, ahogyan azt a Katyń-i mészárlás is bizonyítja.

A történelmi tapasztalatok hatása a mai lengyel biztonságpolitikára

A három felosztás és az azt követő megszállások hosszú távú hatással voltak a lengyel nemzeti tudatra és politikai kultúrára. A történelmi tapasztalatok megerősítették azt az elkötelezettséget, hogy Lengyelországnak erős hadseregre, stabil nemzetközi szövetségekre és független külpolitikára van szüksége szuverenitása megőrzése érdekében. A NATO-tagság, valamint az Európai Unióhoz való csatlakozás olyan stratégiai döntések voltak, amelyek biztosítják Lengyelország helyét a nyugati politikai és katonai szövetségi rendszerben. A XXI. század geopolitikai kihívásai, például az orosz-ukrán konfliktus, ismételten igazolták a múlt tanulságait. Lengyelország jelentős védelmi fejlesztéseket hajt végre, modern fegyvereket szerez be, és aktívan részt vesz a NATO kollektív védelmi tevékenységeiben, hogy az ország területeinek biztonságát garantálják. A lengyel biztonságpolitika alapvető célja, hogy megelőzze a történelmi tragédiák megismétlődését, és biztosítsa az ország stabilitását egy változó nemzetközi környezetben.

Felhasznált irodalom:

- [1] Davies, Norman (2005): *God's Playground: A History of Poland*. Oxford University Press.
- [2] Lukowski, Jerzy (1999): *The Partitions of Poland 1772, 1793, 1795*. Routledge.
- [3] Wandycz, Stefan Piotr (1974): *The Lands of Partitioned Poland, 1795-1918*. University of Washington Press.
- [4] Chodakiewicz, Jan Marek (2012): *Intermarium: The Land Between the Black and Baltic Seas*. Transaction Publishers.

„A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM EKÖP- 24-1-103 KÖDSZÁMÚ EGYETEMI KUTATÓI ÖSZTÖNDÍJ PROGRAM - A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.”

